

Pavao Ritter Vitezović, *Lamentatio Segniae – Tužaljka Senja*, prir. Zrinka Blažević i Violeta Moretti, Filozofski fakultet u Puli, Pula 2023., 72 str.

Rastućem, i već hvale vrijednom, opusu prevedenih djela Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.), hrvatskog pjesnika, povjesničara i polihistora koji je nepovratno zadužio hrvatsku književnost i kulturu općenito, nedavno se zahvaljujući trudu Zrinke Blažević i Violete Moretti pridružio još jedan prepjev. *Lamentatio Segniae*, odnosno *Tužaljka Senja*, prethodno je neobjavljeno i široj javnosti potpuno nepoznato djelo u kojem mladi Vitezović iz perspektive personifikacije djevice-ratnice Senje (*Segniae*) upućuje kritiku krajiškim vlastima zbog njihovog odnosa prema rodnom mu gradu. Djelo se sastoji od tri cjeline – uvodne studije i opaski uz kritičko izdanje autografa (3–19), paralelnog teksta latinskog izvornika i hrvatskog prepjeva (20–51) te preslike autografa, tj. rukopisa, koji se do danas čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (53–71).

U uvodnoj studiji (3–13) prevoditeljica Zrinka Blažević čitatelju predstavlja *Tužaljku* kao prototip Vitezovićeve političke lamentacije. Spjev, dakle, nosi jasnu političku poruku i nastaje u okolnostima sazivanja Ugarskog sabora u Šopronu (1681.) na koji je Vitezović upućen kao poklisar, odnosno predstavnik, slobodnog i kraljevskog grada Senja. Analiza autorovih pjesničkih uzora otkriva da retoriku ponajprije gradi na temelju elegijskih stihova rimskog pjesnika Ovidija, ali i na žanrovskoj tradiciji humanističkih alegorijskih heroida. U *Tužaljci* tako iskazni subjekt postaje djeвица-ratnica Senja (*Segnia*) koja se, u skladu sa žanrovskim tradicijama, u očajanju obraća različitim nositeljima političke vlasti s molbom za učinkovitu i neodgodivu pomoć (4). Ondašnje se doba stavlja u kontrast s nekadašnjim “zlatnim dobom” ovoga ratničkog grada, što posebno dolazi do izražaja u stihovima koji trenutno “robovanje” suprotstavljaju nekadašnjoj ratničkoj slavi – *Često pod vodstvom ja sam svojih prvotnih vođa / Robovski jaram, znaj, dušmanu stavljao svom / Da bih postao sada robom svojih patrona* (47). Spomenuti *patroni* predstavnici su vojnokrajiških vlasti koji su ujedno glavna meta kritike. Riječ je, ponajprije, o tadašnjem kapetanu Johannu Josephu Herbersteinu (1633.–1689.) kojem Vitezović, odnosno Senja, zamjeraju gušenje gradskih sloboda i nebrigu za ondašnje vojnike. Istovremeno se cjelokupnoj krajiškoj upravi pripisuje povijesna nebriga za crkvena, fortifikacijska (i druga) dobra grada i okolice. Adresati ove lamentacije predstavnici su kraljevske vlasti – prije svega sam kralj-car Leopold I., zatim ugarski palatin i hrvatsko-slavonski ban, te cjelokupni staleži Kraljevstva – koje uplakana i jadna Senja moli za pomoć. Prevoditeljica i odlična poznavateljica Vitezovićeva opusa u konačnici zaključuje da je ovom političkom lamentacijom mladi senjski poklisar na šopronskom saboru u sadržajnom i poetičkom smislu postavio temelje nekoliko svojih budućih vernakularnih i latinskih djela, misleći pritom ponajviše na *Odiljenje sigetsko* te nacionalni ep *Dva stoljeća uplakane Hrvatske* (13).

Priredivačica Violeta Moretti ukratko se osvrnula (15–19) na kritičku priredbu izvornika rukopisa obrazlažući zašto pojedini zahvati u tekstu jesu, odnosno nisu, učinjeni. Zanimljivo je istaknuti da Vitezovićev autograf *sadržava nešto samoispravaka* koji se uglavnom sastoje u *križanju te dopisivanju riječi ili dijelova riječi*, tek u dva slučaja i cijelih stihova (18), što sve skupa potvrđuje da je riječ o rukopisu u visokoj fazi pripreme za tisak. Autograf broji osamnaest stranica i, nažalost, nije potpun – tj. lamentaciji nedostaje završetak. Međutim *sudeći prema kompozicijskim obilježjima sačuvanog dijela spjeva može se pretpostaviti da je lamentacija u najvećoj mjeri dovršena, odnosno da joj nedostaju samo zaključni stihovi* (13).

Usporedni tekstovi latinskog izvornika i hrvatskog prepjeva (20–51) popraćeni su opširnim bilješkama koje u slučaju izvornika upućuju čitatelja na priređivačke zahvate, odnosno u slučaju prepjeva pružaju dodatan povijesni kontekst spomenutih – stvarnih i mitoloških – osoba te događaja. Preslika rukopisa (53–71) kvalitetna je i otisnuta u boji, što zainteresiranom latinofonom čitateljstvu omogućuje da zaviri u Vitezovićev autograf. Većina je stranica, izuzev prve dvije i završne, odlično očuvana i vrlo čitka.

Možemo stoga zaključiti kako je prvo izdanje izvornika, ali i hrvatskog prepjeva, djela *Tužaljka Senja* Pavla Rittera Vitezovića vrijedan doprinos proučavanju hrvatske ranonovovjekovne latinske pismenosti. Međutim, ne smijemo previdjeti ni činjenicu da je riječ i o odličnom historiografskom izvoru. Kritike koje Vitezović upućuje krajiškim vlastima, progovarajući kroz usta djevice-ratnice *Segniae*, svjedoče o problemima običnih krajiških vojnika te izazovima s kojima su se civilne gradske vlasti suočavale tijekom razdoblja dvostruke, krajiške i civilne, uprave. Suprotstavljajući u svojoj *Tužaljci* tmurnoj sadašnjosti zlatnu ratničku povijest grada Senja, Vitezović se opasno približio granici dopuštene kritike. Međutim pažljivo biranim riječima uspio je problematičnima predstaviti isključivo krajiške vlasti, pritom stavljajući upravo habsburšku kuću, bana i staleže u položaj adresata koje moli za pomoć u ispravljanju nepravde.

Filip Šimunjak

Stanko Andrić, *Srijemska Mitrovica – Bazilijanski i benediktinski samostan sv. Dimitrija*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2022., 172 str.

Treća u nizu knjiga Stanka Andrića iz serije *Monasticon Slavonicum, Sirmiense et Baraniense* pod nazivom *Srijemska Mitrovica – Bazilijanski i benediktinski samostan sv. Dimitrija* ove godine je ugledala svijetlo dana. Prethodile su joj dvije koje su, kao i ona, za temu imale pojedine benediktinske samostane na području savsko-dravsko-dunavskog međuriječja, a to su *Rudina – benediktinski samostan sv. Mihaela Arkanđela* te *Grabovo i bijela – benediktinski samostani svete Margarete*. Kao jedan od istaknutih hrvatskih povjesničara koji se bavi srednjovjekovnom poviješću, Andrić je već u svojim prethodnim radovima obradio temu samostana sv. Dimitrija, no ova knjiga je nadogradnja na postojeće i nudi neke nove spoznaje do kojih je autor došao daljnjim istraživanjima. Prvo je to sveobuhvatno djelo koje se bavi ovom temo, ali kako i sam autor ističe u Predgovoru, mjesta za danja istraživanja i interpretacije po ovom pitanju i nadalje ima. Monografija o kojoj govorimo sačinjena je od središnjeg dijela koji čini dvadeset i jedno poglavlje. Njemu prethode predgovor i uvod, a na začelju se nalaze prilozi, bibliografija, sažetak na engleskom jeziku, kazalo zemljopisnih imena te kazalo osobnih i obiteljskih imena. Središnji dio knjige podijeljen je u nekoliko cjelina koje možemo pratiti kao: političke prilike u Srijemu u ranom srednjem vijeku, legende o razvoju kulta sv. Dimitrija, prvi povijesni izvori o samostanu u Sirmiju, diplomatski izvori o istome, bula pape Honorija III., sporovi oko nadležnosti nad samostanom, period prodora Tatara, razvoj naselja i latinizacija samostana te osmanlijski period.

Odmah na samom početku, u *Predgovoru* (7–9), Andrić progovara o nekoliko posebnosti samostana sv. Dimitrija u odnosu na one koje je obradio u prethodne dvije knjige iz serije